

La Vida Com a Discurs: Homenatge a José Manuel Blecua Teijeiro

MONTserrat ESCARTÍN GUAL

(Universitat de Girona)

Qui fou Blecua? Per als filòlegs de la meua generació, sense dubtes, un referent; pels joves hispanistes, potser un nom als llistats bibliogràfics. Ara, a poques setmanes del seu traspàs, m'agradaria recordar aquest gran home que, tot i caminar discretament per la vida, deixà una gran marca sobre diferents generacions d'alumnes, entre les quals he tingut la sort de comptar-m'hi. Prou admirat i volgut perquè Jorge Guillén li dedicà un llibre o García Márquez, un dels més gran elogis que se li pot retre a un escriptor quan, a la pregunta tòpica de ¿quin llibre s'enduria a una illa deserta?, va respondre: la *Floresta de lírica española de Blecua*.

Però no és el moment de lloar l'erudit que la Generalitat distingí amb la medalla de Sant Jordi —màxim guardó de la cultura catalana— i les Acadèmies escolliren com a membre (tant la de Bones Lletres com la Real Academia Española); ni fer una llista del seus mèrits i obra publicada: seves són les magnífiques edicions de textos medievals, com *El Laberinto de Fortuna o El conde Lucanor*; de poesia del segle d'Or: Fr. Luis de León, Lope de Vega, els germans Argensola, Quevedo...; antologies vàries, entre les que destaca la citada per Márquez, la de lírica tradicional, la del Renaixement, les dedicades a les flors, al mar...; fins a assaigs de poesia contemporània, sigui el primer estudi rigorós del *Càntico* de Jorge Guillén (1928), la poesia de Pedro Salinas o la de Idefonso Manuel Gil. El que voldria és parlar de la persona, de l'ésser humà irrepètible que per a molts estudiants de la meua època va ser José Manuel Blecua, un «mestre» en el sentit tradicional i noble de l'expressió *magister*: 'el que coneix una disciplina amb tal domini que la pot ensenyar'. No em refereixo a la filologia, sinó a un art de viure basat en l'ètica, la bonesa, l'honestedat, la paciència o la tolerància. El Dr. Martí de Riquer em comentava el dia del seu funeral que Blecua havia estat l'únic home que mai no havia parlat malament de ningú, fins i tot quan hi havia davant gent i motius per fer-ho. La humilitat va marcar el fer d'aquest intel·lectual d'esquerres, que sempre va refusar homenatges i elogis, dedicat de ple a la tasca docent que exercí durant 50 anys, des del primer institut on anà destinat, Cuevas de l'Almanzora (Almeria), passant pels de Valladolid, Saragossa i Barcelona, fins arribar a les aules de la Universitat de Barcelona on es va jubilar. A més a més de la literatura, ensenyà sense retòrica la seva filosofia de vida amb la discreció apresada de Gracián, una moral estoica nascuda de les seves contínues lectures de Sèneca i l'herència lliberal de la Institución Libre de Enseñanza.

Els estudiants anàvem a les classes de Blecua no a estudiar el segle XVI o XVII, sinó a escoltar-lo, parlés del que parlés; perquè, habitualment, el que feia era donar la seva visió del món amb l'excusa d'explicar Garcilaso o San Juan de la Cruz. Voldria ara acostar-los a la vessant humanista del «pare Blecua», com se'l solia anomenar de manera afectuosa per diferenciar-lo dels seus dos fills, catedràtics de filologia hispànica com ell. Destacaria la noblesa de bon aragonès i la generositat amb què regalava el seu temps als estudiants, col·legues, conferenciants estrangers..., en una mostra de paciència infinita donat la sordesa total que patia des dels 20 anys. Hores i hores de silenci en actes públics, acadèmics o claustrals van fer de la seva actitud sinònim de la grandesa d'ànim per antonomàsia entre els qui el coneixien. Potser per això es va guanyar el respecte de l'alumnat que mai no va copiar en els seus exàmens, tot i que hagués estat fàcil de fer.

Nascut a Alcolea de Cinca l'any 1913, va morir el passat 8 de març del 2003, als tres mesos d'haver complert 90 anys, deixant rere seu —com en «*Las coplas*» de Jorge Manrique— una vida ben plena i ben viscuda. El vaig conèixer quan era una estudiant de filologia hispànica, concretament a quart de carrera, en voler iniciar el meu treball de doctorat dins l'àmbit de la literatura contemporània espanyola. Per aquells anys 1975-1980, en Blecua era cap de Departament i explicava assignatures del Segle d'Or. M'adreçà al catedràtic de l'especialitat que m'hauria d'haver dirigit la recerca i, quan la meva dissort va voler que l'esmentat personatge m'ignorés per unes ocupacions més importants, ell va creuar-se en la meua trajectòria. No només em va dirigir la tesi sense cap obligació, ni figurar en l'expedient acadèmic; sinó que m'ajudà generosament obrint-me les portes de casa seva i de la seva biblioteca. No els puc explicar què suposa per a una estudiant de 20 anys tenir a les mans les primeres edicions dels llibres de poesia contemporània més importants, que la majoria de biblioteques públiques ni tenen ni tindran mai, o tocar textos del Segle d'Or preuadíssims, com l'edició de les poesies completes de Garcilaso feta per Fernando de Herrera amb anotacions manuscrites. Així va començar un mestratge que després es va transformar en amistat i que ha durat fins el dia de la seva mort.

D'ell vaig aprendre en l'àmbit professional el significat de la paraula rigor. Tots aquells que el vam tractar recordem la seva estricta exigència en el treball, passant hores i hores en el despatx revisant manuscrits per trobar-hi una variant o una errada; com va esmerçar les vacances de gran part de la seva vida anant a la Biblioteca Nacional de Madrid a estudiar els microfilms no classificats per a descobrir-hi peces literàries inèdites, etc. Veient-lo fer, vam entendre el que suposa investigar seriosament, regalant tota l'atenció a la tasca que en cada moment l'ocupava. Més que allisonar-nos de paraula, Blecua ens va ensenyar deixant que l'observéssim fer, tot encarnant la sentència clàssica del *festina lente*, d'Erasme, que tenia escrita al despatx; com el consell machadià del «despacito y buena letra que el hacer muy bien las cosas importa más que el hacerlas» o la sentència unamuniana: «piensa el sentimiento, siente el pensamiento». Va ser dels primers en crear veritables edicions crítiques i el seu model va guiar a molts. Començant pel seu fill, Alberto Blecua, autor del primer manual de crítica textual d'aquest país amb tan poca tradició en treballs d'ecdòtica; i, tot un seguit de deixebles tan reconeguts com els filòlegs Francisco

Rico, Lázaro Carreter, José Carlos Mainer, Manuel Alvar, etc. De manera similar, el seu respecte pel bon ús de la llengua va ser heretat per l'altre fill, José Manuel Blecua Perdices, autor d'una de les millors gramàtiques de la llengua espanyola.

Gran lector de tots els gèneres, només presumia d'un excés: ser l'espanyol que més poesia havia llegit, i era veritat. Ho feia en les llengües vernacles de les obres literàries peninsulars; motiu pel qual va poder assenyalar les omissions —més difícils de veure que les presències— de les antologies de poesia espanyola. En la seva, hi trobem autors catalans com Ausiàs March, Verdaguer, Maragall, Espriu, Sagarra, Costa i Llobera, Alcover, López Picó, Carner...; o gallecs com Pondal, Rosalía de Castro, Lamas Carvajal, Curros Enríquez, Noriega Varela, Cabanillas...

Especialista en Segle d'Or, parlà de l'Humanisme a les classes alhora que el practicava en la seva vida. Havia treballat tant en autors medievals (Juan de Mena, Don Juan Manuel) com en els contemporanis (Jorge Guillén, Pedro Salinas), tot encarnant l'ideal de savi polifacètic capaç de passar d'una disciplina a una altra: podia començar un discurs sobre el Barroc, derivar cap a l'antropologia filosòfica per acabar parlant d'un fet del dia. Amb un llibre a les mans, ens va ensenyar la principal lliçó que practicaren Erasme de Rotterdam o Lluís Vives: la prioritat del text, aprendre a llegir-lo i anar de nou a l'origen, a les fonts documentals, dubtant de tot el que s'hagués dit sobre ell abans de contrastar-ho. Un exemple d'aquesta mirada escrutadora és la famosa esmena al bellíssim sonet de Quevedo «Cerrar podrá mis ojos...». El seu mètode, tan senzill com llegir a classe els poemes, aturar-se davant un vers i fer-lo paladejar a l'estudiant que encara no tenia format un criteri propi. Des de les conegudes al·literacions: «en el aire sólo se escuchaba...», de Garcilaso; passant pel «yo mismo de mi mal ministro siendo» d'Aldana; o «a las aladas almas de las rosas», d'Hernández; a copsar el sentit metafísic del: «soy un fue y un será y un es cansado», de Quevedo; o del machadià «voy caminando solo/ triste, cansado, pensativo y viejo». A ell se li deu haver dignificat autors mal anomenats de «segona fila» com Aldana, Bocángel o Andrés Fernández de Andrada, denunciant la injustícia d'una mala lectura. No hi havia estudiant de Blecua que no recités amb delectança d'entès el final de la famosa *Epístola moral* a Fabio, d'aquest darrer, per la seva colpadora descripció de la mort:

Ya, dulce amigo, huyo y me retiro
de cuanto simple amé: rompí los lazos.
Ven y verás al grande fin que aspiro,
antes que el tiempo muera en nuestros brazos.

Però, per damunt de tot, més que el coneixement dels clàssics i la missió d'editar-los, el tret humanista que millor va encarnar el Dr. Blecua fou la defensa dels valors. La màxima del perfeccionisme del ser humà com a principal tasca és el millor resum del que fou la seva vida; per això és molt difícil, quan hom parla d'ell, escoltar paraules que no siguin laudatòries. En un article seu titulat «*Humanismo de las armas en don Quijote*», exposa aquesta idea i assenyala que Cervantes ja no creu en l'Humanisme de les lletres sinó en el de les armes:

Para don Quijote la perfección moral —que puede no obtenerse por el estudio— es el resultado de un penoso esfuerzo humano. [...] Lo que interesa a don Quijote en último término no es vencer a los demás, sino su victoria moral, ese vencimiento de sí mismo que tan perfectamente vemos expresado en sus palabras: 'Abre los brazos y recibe también a tu hijo don Quijote, que si viene vencido de los brazos ajenos, viene vencedor por sí mismo.'

Blecua va fer de les seves classes quelcom entranyable en introduir-hi les seves anècdotes personals. Coetani dels poetes coneguts amb el nom de grup del 27 (Salinas, Lorca, Alberti, Guillén, Aleixandre, Cernuda...) i amic de tots ells, feia les delícies dels estudiants quan explicava què solia cantar Lorca a la dutxa de casa seva als matins; com li agradava menjar a Salinas, quan eren col·legues a Wellesley College (USA); o de quina forma corregia els manuscrits Guillén amb la certesa que dóna posseir els originals que el poeta li havia regalat.

Amb ell desapareix una figura d'aquella generació excepcional formada per amics tan valuosos com Martí de Riquer, Miquel Batllori o José Mª de Valverde. Encarnant les paraules del darrer: «nulla etica sine aestetica», Blecua va fer de la literatura la seva vida i de la seva ètica, tot un art de viure, com demostren aquestes paraules seves que trio per acabar el nostre petit homenatge: «Tot home, com tota novel·la, és un missatge i la seva sola presència diu ja moltes coses». Els que vàrem tractar el Dr. Blecua vam aprendre això: un home és els seus actes, el que fa, el que mostra en la seva conducta diària, més enllà de tota teoria; moral que resumeix molt bé el sonet d'Aldana titulat Reconocimiento de la vanidad del mundo, que a ell tant li agradava:

En fin, en fin, tras tanto andar muriendo,
 tras tanto variar vida y destino,
 tras tanto, de uno en otro desatino,
 pensar todo apretar nada cogiendo;
 tras tanto acá y allá, yendo y viniendo
 cual sin aliento inútil peregrino,
 ¡oh, Dios!, tras tanto error del buen camino
 yo mismo de mi mal ministro siendo,
 hallo, en fin, que ser muerto en la memoria
 del mundo es lo mejor que en él se esconde,
 pues es la paga dél muerte y olvido.

Gràcies, Dr. Blecua, per acostar-nos l'essència de l'Humanisme.